

מכילתא דר"י מסכתא דכספא (מבוסס על נוסח הגניזה)

פרשה קדמי' הלכן ליבי'

אם כסף תלוה את עמי – ר' ישמעאל אומי' כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מזה ועוד שנים. אם תקריב מנחת בכורים ליי וגוי' נוי' ב, יד] חובה לא רשות. אתה אוי' חובה או אינו אלא רשות, תלי¹ תקריב מנחת ביכורין [שם] חובה לא רשות. בי' כיוצא בו אם מזבח אבנים תעשה לי וגוי' [שמ' כ, כא] חובה לא רשי'. אתי' אוי' חובה או אינו אלא רשות, תלי' אבנים שלימות תבנה [דב' כז, ו] חובה ולא רשות. ג' אף כן אתה אומי' אם כסף תלוה את עמי חובה. אתי' אומי' חובה או אינו אלא רשות, תלי' לוי' והעבט תעביטנו די מחסוי' [דב' טו, ח] חובה לא רשות.

ד' אם כסף תלוה את עמי – כסף בכסף את מלוויהו אן את מלוויהו פ>רת בפירות. ה' דב'י² אם כסף תלי' וגוי' – מלוה את עמי כסף [בכסף את מלוויהו ואין את]³ מלוויהו כסף ופירות בכסף.

ו' ישר[אל] וגוי[עו]מ[דין] לפניך – עמי. עני ועשיר עומדין לפניך – <<עני>>⁴. עני עמד מעיר זו עני עמד מעיר אחרת, תלי' את העני עמד. לא תהיה לו כנשה – לו לעני עמד.⁵

אם כסף תלוה עמי וגוי' לא תהיה לו כנשה – אבל הווה את לעשיר כנשה. לא תהיה לו כנשה – שלא תראה לו בכל זמן.

ז' לא תשימון עליו נשך – מה תלי', לפי שנאי' את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית נוי' כה, [ז] הרי זו אזהרה למלוה שלא ילוה ברבית. את אומי' הרי זו אזהרה למלוה שלא ילוה ברבית או הרי זו אזה' ללוה, וכשהו אומי' אל תקח מאתו נשך ותרבית וגוי' [שם, ז] הרי זו אזה' ללוה אמור, ומה תלי' לוי' את כספך לא תתן לו בנשך ומרבית, הרי זו אזה' למלוה שלא ילוה ברבית. ח' אן לי אלא אזהרה למלוה וללוה, לערב לעדין ללבר⁶ מני', תלי' לוי' לא תשימון עליו נשך, מכל מקום. ט' מיכן אמרו המלוה ברבית עובר משם חמשה דברים. משם בל תתן, משם בל תקח, לא תהיה לו כנשה, לא תשימי' עליו נשך ולפני עוור לא תתן

¹ המשמעות היא 'תלי' לוי' כפי שהוא בשאר העדים וכפי שהוא בגניזה בשוי' 6 בהמשך. הכתיב 'תלי' לפני ציטוט פסוק (במקום 'תלי' לוי') מופיע בגניזה גם להלן בשוי' 4, 12, 50, 69, פרשה ג שוי' 57, פרשה ד שוי' 5.

² כנראה צ"ל: 'דב' אחי' כנוסח ד (וטכ הביטוי איננו. ט חסר גם דיבור המתחיל אחריו).

³ ההשלמה על פי ו (ובדומה לכך דכ). אולי בנוסח ג צריך להשמיט את המילים 'את מלוויהו' בגלל הפתיחה 'מלוה את עמי' המהווה תחליף, ואיננה בשאר העדים.

⁴ ג' עמי' (אשגרה מהדרשה הקודמת). התיקון על פי אדוחכמ. בעדים אלו מופיע במקום הדרשה בהמשך: 'ענייך ועניי עירך וגוי' [ד]: ענייך קודמין לעניי עירך' בדומה לבבלי ב"מ ע"א. דומני שהשלב הנוסף המופיע במסורת הבבלי מקורי ועל כן ניתן להציע את השחזור בגניזה: 'עני עמד ועניי עירך – עני עמד' (שנשמט מ"ה).

⁵ ג' נוסף כאן סיכום של מסכת נזיקין: 'חסלת מסכת נזיקין ואית בה פרשת יחי' וסימנהון דינר דרבנויה: יזבן מחה לאבוי וידון עבדה דנצי עימה דחית ירקא נגיפה דפלש חקלה כספא וחמרה בתולתה וגיוורה: אית בה הילכתא תיליא'. סיכום זה הוכנס כאן בטעות (ככל הנראה בעקבות ד"ה הבא הפותח 'אם כסף... כתחילת המסכת).

⁶ 'לברי' בנוסח ג גם בדברי ר' יהודה בשוי' 24 להלן. א' ק"ה ד' יולבר'. א' א"ה וטכמ' יולבר'. וכן נוסח ג בשוי' 23 להלן (יולבר').

מכשל וגוי'. כשם שהמלוה והלוה עוברין משם חמשה דברין כך היערב והעדין והלבלר. ר' יהודה מתיר בלבר. י' ר' מאיר אומ' המלוה ברבית ואומ' לסופר בוא כתוב ולעדין בואו חתומו, אן לו חלק במי שפיקד על הריבית. 25

יא' אם חבל תחבל שלמת רעך – ר' ישמעאל אומ' בא הכי ללמדך היאך את עושה מצוה ותהא נוטל את שלך.

יב' עד בוא השמש תשיבנו לו – זו <<כסות>>⁷ יום שאת מחזיר לו <<כל היום>>⁸. אן לי אלא [כסות יום שאת מחזיר] ר' לו כל היום, וכסות [לילה] ש[את] מחזיר לו כל הלילה 30 { כל היום וכל הלילה }¹⁰ מני, תלי לוי השב תשיב לו את העבוט כבא השמש וגוי' נדבי כד, [ג]. ידי' מיכן אמרו ממשכנ' <כסות יום בלילה וכסות לילה ביום ומחזירין כסות יום ביום וכסות לילה בלילה.

יג' כי היא כסותו לבדה – זה טליתו. והיא שמלתו לעורו – זה חלוק.

יד' במה ישכב – להביא עור <<מצע>>¹¹. 35

טו' והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי – ר' נתן אומ' והרי שיצא חיב לחבירו מנא <<בבית>>¹² דין ועליו כסות במאתין מנא, לא יאמר לו מכור כסותך והתכסה במנא ותן לי מנא. לכך נאמי' כי היא כסותו לבדה והיא שמלתו לעורו, אן את רשי למנוע ממנו כסות שנופלת לשארו.

טז' ושמעתי כי חנון אני – שברחמים אני בראתי עולמי. 40

יז' אלהים לא תקלל – למה נא', לפי שהו' אומ' ונוקב שם יי מות יומת [וי' כד, טז]. עונש שמענו אזהרה לא שמענו, תלי לוי אלהים לא תקלל, מכל מקום דבי' רבי עקיבה. יח' ר' <<ישמע'>>¹³ אומ' בדיינין הכת' מדבר שני עד האלהים יבא דבר שניהן [שמי' כב, ח].

יט' אלהים לא תקלל – אן לי אלא דיין, נשיא מנין, שני ונשיא בעמך לא תאר. אני אקרא ונשיא בעמך לא תאר, אחד דיין ואחד נשיא במשמע. ומה תלי לוי אלהים לא תקלל ונשיא 45 לא תאר, לחיב על כל אחד ואחד בפני עצמו. כי מיכן אמ' יש מדבר דבר אחד וחייב עליו משם ארבעה דברין. בן נשיא שקילל את האב חיב עליו משם ארבעה דברין, חיב עליו משם האב, משם דיין, משם נשיא, משם בעמך לא תאר.

כ' ר' יהודה בן בתירה אומ' אלהים לא תקלל ונשיא – ושמע אני לא יהא חיב על¹⁴ שיהא 50 דין¹⁵ ונשיא, תלי אלהים לא תקלל וגוי', לחיב עליו משם דיין ומשם נשיא. כא' או נשיא <<כאחז וכחבריו>>¹⁶, תלי לוי בעמך, לא אמרתי אלא כל זמן שהן נוהגין כמנהג עמך.

⁷ ג' יזכות'. התיקון על פי אדוּחַטְכַּמ.

⁸ ג' בכל יום'. התיקון על פי אדוּחַטְכַּמ ועל פי נוסח ג' בהמשך הדרשה.

⁹ ההשלמה על פי א. ובדומה לכך דכ.

¹⁰ ג' כל היום וכל הלילה'. וטכ' יוכל היום'. – אדמ רמב"ם סה"מ עשין קצט. ראה אליאס, גניזה, עמ' 186-185.

¹¹ ג' ימנע'. התיקון על פי דוּחַטְכַּמ (א' ימצוע').

¹² ג' בית'. התיקון על פי אדוּחַטְכַּמ.

¹³ ג' ישמע' {ו} <ל>? (יתכן שיש סימן מחיקה לנוי'). התיקון על פי אג' דוּחַטְכַּמ (דט') השיטות הפוכות).

¹⁴ אג' דוּחַטְכַּמ יעד'. על החילוף יעד-עלי ראה כהנא, ספרי, עמ' 641, 1173 והנסמן שם.